

МОВОЗНАВСТВО

Гумористичний модус комунікації воєнного періоду в Україні

Алла Бондаренко

Ніжинський державний університет ім. Миколи Гоголя, Ніжин – Україна
alla_bon@ukr.net; <http://orcid.org/0000-0003-4140-4733>

Modus humoru w komunikacji w okresie wojny w Ukrainie

Ała Bondarenko

Niżyński Uniwersytet Państwowy im. Mikołaja Gogola, Niżyn – Ukraina

STRESZCZENIE. Artykuł koncentruje się na humorystycznym sposobie komunikacji w okresie wojny w Ukrainie, odzwierciedlonym w różnych źródłach internetowych. Rozpatrywane są zasoby humorotwórcze nazw własnych (antroponimów, toponimów, chrematonimów, ergonimów, biblionimów itp.) oraz nazw pospolitych. Ustalono, że tryb humorystyczny powstaje na podstawie mentalnego przejścia od podobieństwa do różnicy między pojęciami, obejmującymi zarówno odniesienia indywidualne, jak i zbiorowe. Dowiedziono, że płaszczyzna podobieństwa jest tworzona głównie przez podobnie brzmiące jednostki leksykalne i semantyczne (nazwy pospolite i własne, paronimy międzyjęzykowe, sememy wyrazów wieloznacznych, jednostki formacyjne i derywacyjne, normatywne i nienormatywne, pozytywnie i negatywnie wartościujące itp.). Płaszczyzna różnicy natomiast kształtowana jest przez właściwości semantyczne elementów leksykalnych. Stwierdzono, że ocena komentarzy humorystycznych jest determinowana kontekstem wydarzeń społecznych odzwierciedlonych w mediach masowych. Wykazano, że humorystyczny dyskurs czasu wojny w Ukrainie służy realizacji strategii komunikacyjnych o charakterze aksjologicznym, światopoglądowym, ideologicznym, identyfikacyjnym oraz sugestywnym. Badania wykonano w ramach projektu grantowego „Dokumentowanie ukraińskiego humoru wojennego: analiza językowo-kulturowa” (Dokumenting Ukraine. Instytut Nauk o Człowieku, Austria).

Słowa kluczowe: humorystyczny sposób komunikacji, dyskurs humorystyczny, onimy, nazwy pospolite, semantyka jednostek leksykalnych, strategie komunikacyjne

Humorous mode of communication during the war period in Ukraine

Alla Bondarenko

Mykola Gogol Nizhyn State University, Nizhyn – Ukraine

ABSTRACT. The article is devoted to humorous discourse in the context of war in Ukraine, as reflected in various Internet sources. Humour-generating resources of proper names (anthroponyms, toponyms, chrematonyms, ergonyms, biblionyms, etc.) and common names are considered. The article establishes that the humorous mode arises on the basis of a mental transition from similarity to difference of concepts that include both individual and aggregate denotations. It is argued that the plane of similarity is mainly governed by sound-similarity of lexical and semantic units (common and proper names, cross-linguistic paronyms, sememes of polysemous words, formative and derivative, normative and non-normative, positively and negatively evaluative units, etc.). The plane of difference is formed by semantic characteristics of lexical elements. It is found that the evaluation of humorous comments is shaped by the context of societal events reflected in mass media. The article explains how the humorous discourse of wartime in Ukraine serves to realise communication strategies of an axiological, worldview, ideological, identification, and suggestive nature. The research was funded by a grant as part of the project “Documenting Ukraine” (Institut für die Wissenschaften vom Menschen (IWM), Austria).

Keywords: humorous mode of communication, humorous discourse, onyms, common names, semantics of lexical units, communication strategies

Вступ. Гумористичний дискурс, розгорнутий на масмедійних сайтах і соцмережах, відобразив ступінь психічної опірності українців у боротьбі з російською агресією, їхню життєстійкість і прагнення здобути рівновагу в умовах воєнних подій в Україні, які зумовлюють нагромадження травматичного досвіду. Мовомислення у формах комічного стало лінгвокультурним феноменом сьогодення, вивчення якого є необхідним і важливим, тому що дає відповіді на питання про світоглядну динаміку суспільства, яке згуртовується й адаптується в екзистенційній ситуації загроженості існуванню. Обмін комічними повідомленнями в стресових ситуаціях допомагає вербалізувати спільні цінності українськомовного соціуму під час воєнного лихоліття.

Метою розвідки є висвітлення засобів і дискурсивних механізмів мовленнєвої гри, спрямованої на комічність висловлювання, періоду воєнного стану в Україні. Джерельною базою розгляду є українські медійні сайти, а також соціальні мережі. Матеріалом для наукової розвідки стали більш як 500 кон-текстів, у яких розгорнуто гумористичний дискурс війни в Україні. Дослі-

дження виконано за допомогою методів компонентного, дистрибутивного, контекстологічного та контекстуально-інтерпретаційного аналізу (з урахуванням соціального, ідеологічного та психологічного контекстів гумористичної мовотворчості) за грантової підтримки проєкту „Documenting Ukrainian wartime humour: a linguocultural analysis” (Documenting Ukraine. Institut für die Wissenschaften vom Menschen, Austria).

Ступінь вивчення проблеми в мовознавстві. „Мова війни” артикулювала процес поглиблення української ідентичності, що відображають дослідження українських лінгвістів. У зв’язку з цим Г. Мартинова розкриває причини розширення функційності національних дискурсивних продуктів: „українська мова стала виразником спротиву загарбницькій війні, символом боротьби за незалежність, повернення українських територій і перемоги над ворогом, що відображено в її системі, де наочно представлено еволюцію народного мислення” [Martynova 2023: 48]. Т. Космеда пояснює зміни в мовній свідомості українців зміщенням філософсько-світоглядних акцентів: „Російсько-українська війна – мегаекстралінгвальний чинник, що впливає на формування нової мовної свідомості українців, трансформації їхньої мовної картини світу, зокрема щодо осмислення російської агресії” [Kosmeda 2023: 24]. На думку М. Степаненка, аксіологічна парадигма нинішньої війни в Україні невідривна від активізації публіцистичного „омовлення” нової суспільної ситуації [Stepanenko 2023: 73]. Проте одночасно протистояння агресії стало каталізатором процесу національного самоусвідомлення, тому дослідники відзначають результативність нинішнього лінгвокультурного фронту. На думку Л. Масенко, „трьохсотлітня історія російсько-української війни на полі культури завершилась перемогою українців. І це є запорукою майбутньої перемоги і в збройному протистоянні з імперією зла” [Masenko 2024].

Викладення основного дослідження. У гумористичному дискурсі періоду воєнного стану в Україні функційно навантаженими є оніми та загальні назви певних груп. Наскрізними словами комічних повідомлень стали антропні маркери – власні імена медіаперсон, навколо яких інтегровано інформаційний простір національного спротиву (Зеленський, Залужний, Буданов та ін.): *А на що взагалі сподівається путін, якщо навіть наша планета називається ЗЕМля?* [Anekdoty pro Putina 2023]. Обігрування форми прізвища українського президента приводить до створення графодеривата *ЗЕМля*. Наведений оказіоналізм є виразником позитивної телеологічної та соціальної оцінок.

У моделюванні воєнної дійсності лінгвокультурна спільнота послуговується антропонімами, навколо яких сфокусовано повідомлення, українських воєначальників. Гра семем загальних назв, із якими контекстуально взаємодіють такі імена, сприяє досягненню комічного ефекту: *У бункері сидять путін,*

кади́ров, шойгу, лавров і щось дуже активно обговорюють. Тут заходить Залужний і каже: „Вибачте, я вимушений вас перебити” [Ukrainski anekdoty 12.11.2022; Twitter 12.11.2022; YouTube 12.11.2022]. Дієслово *перебити* полісемійне й означає як переривання розмови, так і знищення ворогів один за одним. Стилiстичний результат виникає на основі зіставлення варіантів вираження: з одного боку, уявленнє про неетичні вияви мовної поведінки, а з іншого – про знищення. В умовах спротиву агресії подолано культурне табу на висміювання теми смерті.

Антропонім *Буданов* набуває позитивних аксіологічних прирощень у зв'язку з приписуванням ГРУ надприродних властивостей: відбувається прирівнювання роботи українських розвідників і здатності провидців віщувати події, що чекають свого часу: *Якась ворожка запропонувала Буданову розповісти, що з ним трапиться в майбутньому. На що він посміхнувся і сказав: „Я і так усе знаю...”* [Ukrainski anekdoty 22.09.2022]. Енергія комічного виникає завдяки логічній операції переходу від уявлення про однорідність понять до бачення їхніх розбіжностей.

Словесний портрет експрезидента США Байдена витриманий у дусі со-преалістичного дискурсу про аскетичний спосіб життя „вождів світового пролетаріату”, чому сприяють такі лексико-семантичні та семантико-синтаксичні одиниці, як *простота, брудний матрац, цукор сховав* та ін. На основі контрасту підкреслено значні можливості могутньої держави, яка могла б більше допомагати Україні в захисті світової демократії: *Вразила Його простота. Навіть постіль не брав: спав на брудному матраці. Усім вагоном скинулися йому на чай, а він усміхнувся щиро, надпив, а цукор сховав у кишеню піджака. Дітей пригощу, каже* [Ukrainski anekdoty 20.02.2023]. Стилiстично вмотивованим є графічний прийом – написання особового займенника з великої літери, що є словесною маскою жартівливого схилення перед високопоставленою особою.

Поширеним прийомом інтерпретації міжнародних відносин на початку війни в Україні стало створення зі стилістичною метою похідних від прізвищ західних лідерів, які впродовж російської агресії долучилися допомагати нашій державі зброєю (*Макрон, Шольц, Джонсон*): *валяти шольца* – постійно щось обіцяти, але не виконувати обіцяного [Ukrainski anekdoty 24.01.2023; YouTube 24.01.2023]. На основі власних імен медіаперсон Заходу виникають гумористичні формули, близькі до стійких утворень. За допомогою порівнянь розгорнуто комічно марковану критику, оперту на прецедентні ситуації, нерішучості політиків у наданні озброєння Україні: *Щастя – це знайти людину, яка тримається за тебе, як Шольц за „Леопарди”* [Twitter 24.01.2023; YouTube 24.01.2022].

Гумористично забарвлені судження про дії західних лідерів розгорнуто внаслідок накладання семантики фразеологізованих, опертих на конотацію, та вільних лексичних значень, стилістичні можливості яких визначає дено-

тація, вербальних одиниць: *Макрон закликав пластичних хірургів надавати росії ботокс, щоб зберегти обличчя путіна* [Anekdoty pro Putina 29.06.2022; Twitter 29.06.2022; YouTube 29.06.2022]. У системі стійких висловів формула *зберегти обличчя* містить інформацію про запобігання припиненню особи. Дефразеологізацію утворення підтримують фонові знання реципієнтів про спосіб життя диктатора ворожої держави (пор. перифразу *ботоксний диктатор*). У ході сприйняття повідомлення відбувається семантична інтерференція.

Розширення гумористичного простору комунікації в час воєнного лихоліття кореферентне подіям, які відбувалися за участю релігійних інституцій України, зокрема церкви московського патріархату, представники якої підтримували російську агресію. У зв'язку з цим на початку квітня 2023 року заарештовано колишнього очільника Лаври. У соцмережових коментарях цієї події було не тільки актуалізовано його давнє прізвисько *Паша Мерседес*, а й створено інші, наприклад *Паша шарф Louis Vuitton* або енантіосемійні „кваліфікації” *безсребреник*, *аскет* [Ekonomichni novyny 2.04.2023; YouTube, 2.04.2023]. Лексичні новації інтегрує семантика збагачення: *Історичні кадри. Паша Мерседес переписує Лавру на тешу* [Ekonomichni novyny 2.04.2023].

Гумористичний дискурс українськомовного соціуму розгорнуто за допомогою власних імен уже померлих і нині живих представників шоубізнесу, які не засудили російську агресію. Прізвище *Кобзон*, перебуваючи в контекстуальних відношеннях із лексикою на позначення розважальних заходів (*концерт*, *виступ*, *корпоратив*), стає виразником мортальної семантики. У такий спосіб сфокусовано чорний гумор українців, які перебувають у стресовій ситуації через війну та відгукуються на втрати окупантів: *Кобзон: 13 травня. Корпоратив для льотчиків і вертольотчиків* [Ekonomichni novyny 13.05.2023].

Експресію повідомлення підсилює форма висловлювання від першої особи (*Кобзон*: „*Майте совість! Я вже стомився давати концерти! То моряки, то льотчики, то знову льотчики!*” [Nazeta 3.03.2023]). В означений спосіб лінгвокультурне товариство формує словесний мем, поширений у засобах масової інформації та соцмережах і наближений до стійкого утворення, *відправити на концерт Кобзона: За дві доби на концерт до Кобзона ЗСУ відправила понад 3500 глядачів! Слава Україні!!!* [Anekdoty 26.02.2022; Twitter 26.02.2022; YouTube 26.02.2022].

Антропоніми представників шоубізнесу, лояльних до політики держави-агресора, зазнають трансформації, отримуючи псевдомотивацію за допомогою мовних одиниць негативного звучання: *Таїсія Провалій в Маскве (дубляжна пародія) Дубляжний голос Катерини Сергєєвої* [Obozrevatel 3.04.2024]. Одне з переносних значень дієслова *провалювати* – „не впоратися з чимось”. Навколо імен українських співачок, які працюють у ворожій країні, сформовано тролінг у формі подяки й оптативних зворотів як дорікання за непатрі-

отичні дії: *Кароліно, дякуємо за тепловізори, дрони і пікапи для ЗСУ!!! Чекаємо проплати frv-дронів для AZOVу і KRAKENa! Працюй добре, наша пташечко! Війна надовго, нам дуже потрібні російські гроші! Тому працюємо по старій схемі: збираєш анилагі в московії, відправляєш гроші на ЗСУ!!!* (С. Притула) [Sviato nablyzhaietsia 30.03.2023]. Останнє речення стає носієм алетичної модальності, пов'язаної з виконанням обов'язку.

Гра сенсів охоплює українську знакову топоніміку (пор. *Київ*), використавши з метою піднесення національно-визвольної боротьби. Співвідносячись із метонімічними перенесеннями, лексичне та фразеологічне значення онімів створює семантичну інтерференцію: *За встановлення в москві пам'ятника київському князю взяв на себе відповідальність „Правий сектор”, показавши тим, що Київ ставить хрест на москві* [Anekdoty 10.04.2023]. *Київ прийняв два Майдани, два фінали Євробачення, один фінал Ліги Чемпіонів і має прийняти фінал російської федерації* [Ukrainski anekdoty 27.01.2023].

Гумористичний ефект виникає завдяки референтним зміщенням, побудованим на близькозвучності загальних і власних назв, зокрема українських топонімів (пор.: *бакалія – Балаклія, ізюм – Ізюм*):

Дружина Залужному:

- *Валєра, зайди в бакалію, візьми ізюм (зайди в Балаклію, візьми Ізюм!).*
- *Добре!* [Ukrainski anekdoty 5.09.2022].

Когнітивним механізмом комічного в наведеному прикладі є зіставлення двох фреймів, один із яких відображає повсякденно-побутову ситуацію придбання продуктів харчування, а другий – історично значущий процес звільнення українських територій від російських загарбників: як відомо, слово *бакалія* позначає групу харчових продуктів і предметів споживання. Контраст підсилений тим, що вказаними іменниками керує багатозначне дієслово *взяти*.

Ігрові параметри розважальних висловлювань підтримують вербальні компоненти, які демонструють відхилення від мовної норми. Графодеривація, у результаті якої з'являються топоніми, охоплює не лише кириличні, а й латинські назви, які мотивують англіцизми. У звуковому плані з ними перегукуються назви українських міст: *Місто Борислав на честь Бориса Джонсона змінить свою транслітерацію на BorisLove* [Ukrainski anekdoty 3.02.2023]. Імплицитну інформацію наведеного висловлювання формують фонові знання, пов'язані з симпатіями українців до колишнього британського прем'єра, який одним із перших відгукнувся на прохання допомогти зброєю задля протидії російській агресії. Звідси – позитивні емотивна та морально-етична оцінки оказіоналізму.

Воєнна дійсність зумовила актуалізацію низки аббревіатур (ЗСУ, НАТО, ООН, ОБСЄ та ін.), що пов'язано з оцінкою їхньої діяльності. У контекстах, що містять назву ЗСУ, відбуваються референційні зміщення, які виникають

через приписування українським борцям і борчиням незвичайних досягнень: у медичній, електоральній та ін. сферах. У такий спосіб україномовний соціум виявляє аксіологічну однакості через суспільне схвалення дій захисників: *Під Херсоном зав'язується інтрига: ЗСУ хочуть узяти участь у референдумі* [Ukrainski anekdoty 30.12.2022].

– А що з ковідом?

– Його ЗСУ поборолі [Anekdoty 11.01.2023].

У процесі створення альтернативної реальності в жартівливій тональності й термінах посесивності відбувається ціннісне освоєння абревіатури НАТО, яка перебуває в контекстуальних відношеннях зі словосполученням *територіальна оборона*. У результаті створено народну етимологію власної назви й позитивну оцінну характеристику з уживанням обценної лексики позитивного змісту: *НАТО – наша а...єнна територіальна оборона* [Twitter 14.03.2022; YouTube 14.03.2022]. Бажання українців перебувати під захистом альянсу не справджуються, проте в гумористичному дискурсі цей факт із гідністю обіграно за допомогою семантики можливих світів: *Після війни Віталій Кім навряд чи прийме НАТО до Миколаївської територіальної оборони* [Ukrainski anekdoty 27.01.2023].

У часи посягання на незалежність України комізм підтримують і прецедентні імена, і тексти, особливо Шевченкові, загальновідомість яких дає змогу зіставити автентичні та трансформовані фрагменти. Гумористичний ефект оперто на добір абревіатур, які є звукоспорідненими з римованими одиницями „Заповіту” як знаку національної лінгвокультури (пор.: *мати – НАТО*): *І на оновленій землі Врага не буде, супостата! Буде ЄС і буде НАТО. І будуть мертві москалі* [Anekdot 2.10.2022].

Розчарування в діяльності міжнародних організацій під час широкомасштабної війни в Україні прирівняно до патологічних порушень у фізичному стані людини: *Заходять якомсь представники ООН, ОБСЄ, Amnesty International і Червоного Хреста в аптеку, а фармацевт їм каже: Вам як завжди? Щось для потенції?* [Ukrainski anekdoty 21.11.2022]. Питальні речення активізують експресивну та сугестивну напругу висловлювання.

Близькозвучні з українськими словами англіцизми, що є загальними назвами, проникають в ергоніми з нульовою референтністю, тобто лінгвокультурне товариство використовує їх на позначення установ і закладів, яких насправді не існує: *У Маріуполі відкрили новий ритуальний магазин для москалів „Shop ти здох”* [Ukrainski anekdoty 6.05.2023]. У стилістичному ключі чорного гумору (пор.: *дохнути, ритуальний*) продемонстровано похмуре побажання загарбникам, оперте на фонічну спорідненість англійського слова *shop* („магазин”) й українського сполучника *щоб* (в уснорозмовній формі).

Воєнна дійсність невідривна від інформації про оборонні засоби. Сприйняття гумористичних висловів поглиблено завдяки неолексемам, які виника-

ють на основі хремадонімів (назв видів західної зброї), наприклад „Хаймерс”. Словосполучення з неологізмами за звуковим складом перегукуються з висловами, які мають вигляд звичних для глядачів і слухачів мовних штампів, використовуваних, наприклад, задля трансляції прогнозу погоди: (пор.: *мінлива хмарність – помірна хмарність*): *Погода в Криму – помірна хмарність* [Ukrainski anekdoty 21.08.2022].

Упродовж періоду воєнного стану розгорнуто своєрідну „неологію”, матеріалом для якої є як загальні, так і власні назви. Творча інтерпретація дійсності в гумористичній площині породжує вербальні одиниці, у яких підкреслено незвичайні властивості оборонних знарядь. Новоутворення *бджовелін* одночасно мотивують лексеми *бджола* та *Джавелін*: у такий спосіб реалізовано ідею дошкульної спроможності західних засобів спротиву. Наведений хремадонім-оказіоналізм системно співвіднесено з жартівливими повідомленнями про належність бджіл до арсеналу біологічної зброї: *Гусей орки вже бачили! Випускайте бджіл Ющенка!* [Ukrainski anekdoty 29.01.2023].

Гумористичний модус охоплює не лише експліцитну, а й імпліцитну інформацію. У площині контекстуальної взаємодії сформовано гру звучань і значень власних і загальних назв: *МЗС Німеччини потролило Лаврова: Він перебуває в Африці не для того, щоб побачити леопардів* [Novyny.Uu 26.01.2023]. За допомогою зіставлення семантики оніма та номена, який охоплює низку схожих предметів, сформовано „конспіративний” дискурс соціальної інтерпретації, опертий на імплікаціонал повідомлень: *Леопарди повинні жити в степах українського Донбасу, а не в німецьких в'язницях* [Українські анекдоти 23.01.2022; YouTube 23.01.2022]. *Нові союзники РФ побіццали, що поставлять росії сотні леопардів, як тільки їх спіймають* [Ukrainski anekdoty 26.02.2023].

Назви видів зброї створюють основу для мотивації онімів інших розрядів, наприклад антропонімів, що спостерігаємо в текстах анекдотів:

- *Перепрошую, а як Вас називати?*
- *Стефанія Джавелінівна.*
- *І хто ж це Вас так назвав?*
- *Дід Байрактар і баба Лендіза* [Ukrainski anekdoty 18.05.2022].

Як бачимо, підґрунтя для утворення власних назв розгорнуто завдяки граматичній формі хремадонімів: назви „Джавелін” (протитанковий ракетний комплекс) і „Байрактар” (ударний безпілотний літальний апарат) чоловічого роду, тому їх асоційовано з особами чоловічої статі.

Гумористичні висловлювання виникають завдяки створенню логічних аномалій – через пародіювання повідомлень розпропаганди, у яких систематично спотворюють факти, неправдиво висвітлюючи результати дій загарбників на фронті: *Склад боєприпасів успішно знищив ракету HIMARS* [Ukrainski anekdoty 30.12.2022]. За наведеним прикладом можна реконструю-

вати механізм перебудови речення, що могло б виражати реальну референтну співвіднесеність: насправді „Хаймерс” знищує боеприпаси, а не навпаки. У логіко-граматичній структурі фрази з жартівливою тональністю суб'єкт і пацієнтів міняються місцями.

Під час російського нападу на Україну стилістично навантаженими стали біблійними, особливо ті, які в українській лінгвокультурі належать до упізнаного пласту прецедентних феноменів. Назва комедії Карпенка-Карого *Сто тисяч* зазнає актуалізації в той момент, коли втрати ворога на полі бою досягли відповідної цифрової позначки. Словесний мем *сто тисяч* підкріплено за допомогою візуалізації, у якій на обкладинці видання було розміщено портрет В. Залужного [Sviato nablyzhaetsia 22.12.2022; Twitter 22.12.2022; YouTube 22.12.2022].

Аксіологічна модальність гумористичних висловів супроводжує не тільки власні, а й загальні назви, різні за семантикою та сферою вживання. В умовах збройного протистояння актуалізовано функції етнофолічної лексики (*москаль, кацап, русня*), яка виражає негативне ставлення до окупантів і поглиблює світоглядні опозиції, актуалізовані через російську агресію (Резніков: „В Україні оголошено часткову мобілізацію, у рамках якої планується призвати близько 300 тис. комарів. Проект має робочу назву „Москіти проти москалів” [Twitter 22.12.2022; YouTube 22.12.2022]). Гумористичні коментарі увиразнює паронімічна атракція, оперта на активне вживання в мовленні війни лексеми *москаль*, яку в звукосемантичному плані відтінює слово *москіти*.

У мовленнєвій грі воєнного періоду поширеними є загальні назви тематичної групи „зброя”, які перебувають у стійких семантико-синтаксичних відношеннях із лексикою позитивного змісту: *Думка про те, що в українців бомба брудна, – жахлива та огидна. У нас бомба чиста, охайна, доглянута, як садок вишневий біля хати. А ще вгодована й у шапці* [Ukrainski anekdoty 25.10.2022]. Наведений приклад демонструє конвергенцію використання перенесень за схожістю, ампліфікації й інтертекстових відношень. Вислів є коментарем до заяв Шойгу про „брудну бомбу” українців. До формування відгуків на неправдиві повідомлення політичних і військових лідерів країни-агресорки долучено Шевченкові тексти як макрознаки національної ідентичності.

У зв'язку з поширенням у розпропаганді наративу про біологічну зброю українців у гумористичній комунікації воєнної епохи розвинуто аксіологічні можливості компонентів зооморфного субкоду національної лінгвокультури. Після з'яви в засобах масової інформації повідомлення про єнота, якого украли з херсонського зоопарку росіяни, було розгорнуто низку повідомлень, у яких тварину було героїзовано: *Кажуть, що херсонський єнот із боями пропривається до наших* [Ukrainski anekdoty 21.11.2022; Twitter 21.11.2022; YouTube 21.11.2022].

Гумористичний дискурс освоює семіотичний простір світової культури: *Випускник біолабораторії „Смі...очки”, унтерофіцер з позивним Єнот – на завданні. Викрадений Єнот вийшов на зв’язок: мені потрібна зброя, а не евакуація! Врятувати солдата Єнотенка!* [Українські анекдоти 21.11.2022; Twitter 21.11.2022; YouTube 21.11.2022]. Останнє з наведених речень перегукується з назвою відомого глядацькому загалові фільму Стівена Спілберга *Врятувати рядового Раяна* (*Saving Private Ryan*) про події Другої світової війни. Жартівливу характеристику доповнено відомими словами президента Зеленського про необхідність зброї, а не евакуації.

Обмін відомостями, які супроводжують різні види комічного, стимулює перебудову ієрархії мовної картини світу. Оказіональна сполучуваність сприяє „глюорифікації” тварин, що, за версією гумористичних висловлювань, перебувають на боці українців, які виборюють свободу. У реципієнтній зоні комічно акцентованих медійних метафор воєнного періоду функціонує лексика на позначення диких істот, а донорську становлять слова, що окреслюють опір агресивним військовим діям: *Гризуну партизанять здебільшого вночі, розповідають мисливствознавці, їх вже прозвали спецпідрозділом бойових бобрів. Вони копають рови глибиною по пояс, для того, щоб могли собі рухатись по території* [Крымзона 26.01.2023]. У такий спосіб біоморфний код лінгвокультури реалізує позитивну соціальну оцінку, яка є незвичною для лексики на позначення тварин.

Дискурс гумористичної комунікації воєнного періоду послуговується стилістичними можливостями ентомологічної лексики, яка через пропагандистські повідомлення про біозброю українців контрастує з мовними знаками російськості та набуває національно-патріотичного забарвлення: *Народна мудрість. Якщо Росія ведмідь, то Україна – вулик із бджолами!* [Ukrinform 2.01.2023]. У контексті війни лексема *бджола* стає не тільки контекстуальним синонімом до слова *Україна*, а й зазнає символізації – на тлі фонових знань про те, що в природному середовищі медоносні комахи борються з хижаком, який посягає на плоди їхньої праці. Етносемантичні приращення лексеми *бджола* підтримують прецедентні знання лінгвокультурного товариства про хобі одного з колишніх президентів України: *Зеленський створює пункти незламності. Порошенко створює пункти солідарності. Ющенко створює пункти бджолярності* [Ukrainian anecdote 20.12.2022; Twitter 20.12.2022; YouTube 20.12.2022].

Сміховий дискурс воєнного лихоліття активно послуговується росіянізмами як мовними сигналами дегуманізації. Як слушно зазначає Т. Космеда, „російсько-українська війна, що почалася 2014 року, а повномасштабне вторгнення – 24 лютого 2022 року, викликала великий спротив українського народу: виникла ситуація, коли протест проти чужої, нав’язаної тривалою традицією ідеології, політики, мови, проти брутального поневолення, перемікається на протест проти мови агресора, проти злочинної сили, невігластва,

того, що запозичено на мовному рівні” [Kosmeda 2023: 20]. Процес прискорення українізації через російську агресію зазнає іронічного обігрування на основі контрасту українських і російських мовних одиниць: *Як ми перейшли на українську мову? Дуже просто. Легли мы как-то спать 23 февраля, а прокинулись 24 лютого* [Ukrainski anekdoty 10.02.2023]. У період великої війни українськомовний соціум убачає в російській мові засіб прикриття злочинних намірів, тому пародіює російські висловлювання, змінюючи їхню словесну комбінаторику та трансформуючи позитивну оцінку на протилежну: *Слоган „Своих не бросаем” замінили на „Бросаем на своих”* [Krymzona 23.04.2023]. Наведений приклад семантично поглиблює прецедентна ситуація: відомо, що з російського літака СУ-34, який летів бомбити Харків, 21 квітня 2023 р. випало дві авіабомби на Белгород.

Мовленнєві засоби комічного охоплюють словесний репертуар, різний за походженням і сферою використання. Міжгалузеві терміни зазнають актуалізації задля вироблення гумористичних обертонів сенсу. Таке явище відбувається на основі зіставлення, що виникає, з одного боку, завдяки вживанню тих самих лексико-семантичних елементів у різних сферах діяльності – психологічній і військовій – у категорійному апараті (пор: *комплекс неповноцінності* – *зенітно-ракетний комплекс*), а з іншого – уміщенню вказаних одиниць в один контекст:

На прийомі у психолога.

- *Що вас турбує, окрім тривоги?*
- *Комплекси...*
- *Комплекс провини? Комплекс неповноцінності?*
- *Мене турбує, коли вже прийдуть ті зенітно-ракетні комплекси!* [Ukrainski anekdoty 21.02.2023].

Дифузія відомостей світової історії та наївних уявлень, пов'язаних з інтроспекцією, викликають псевдонаукове тлумачення психологічних термінів, що створює сміховий ефект:

- *У мене комплекс Наполеона.*
- *Із чого ти це взяв?*
- *Москву хочу спалити!* [Ukrainski anekdoty 27.01.2023].

Існує думка, що комплекс Наполеона виникає в чоловіків невисокого зросту через бажання самоствердитись.

Сміховий дискурс чутливий не лише до семантичного наповнення, а й до вербальної форми продуцентів. Оцінну виразність чорного гумору сформовано за допомогою близькозвучності українських й англійських слів (пор.: англ. *troops* – „війська”). Основу зіставлення становить, з одного боку, схожість форми, а з іншого – семантичний контраст, який пролягає через площину уявлень про живу силу та людські втрати в армії агресора, що породжує бачення невідповідності українського та запозиченого слів:

- *Куме, а як буде англійською російське військо?*
- *Раши трупс.*
- *Боже, як гарно звучить!* [Anekdoty, Pinterest 23.04.2023].

Парономазія залучає арсенал гумористичних висловів, коли в контекстальному сусідстві опиняються близькозвучні ад'єктиви різних семантичних розрядів й оцінного наповнення, породжуючи контраст (пор.: *солов'їна* та *соловійова*): *Не вийде розмова, бо різна в нас мова. У нас – солов'їна, у них – соловійова* [Ukrainski anekdoty 2.03.2023]. У наведеному прикладі лексичні одиниці зі схожим звучанням є означеннями до того самого слова, але *солов'їна* характеризує мову українського народу, а прикметник *соловійова* – повідомлення російського пропагандиста, який працює на створення ідеологічного підґрунтя широкомасштабної агресії.

Комічність висловлювання акцентовано завдяки перебуванню в одному контексті фонічно близьких, проте відмінних за семантичним наповненням літературних і розмовних слів: *Оголошення одеського жеку: „У зв'язку з ремонтом сьогодні будуть перебої зі світлом. Переб'ються будинки 22, 23, 24”* [Odesa 30.12.2022]. Самоіронію сформовано на основі переходу з площини спорідненості на вісь відмінності: слово *перебої* означає періодично повторювану затримку, а *перебиватися* пов'язане з вимушеними незручностями.

Естетичне освоєння воєнної дійсності, яке викликає сміх без пригнічення, виникає на основі використання когнітивного потенціалу концептуальних метафор, спроектованих у темпоральну конотацію [Bondarenko 2018: 129] образних сполук:

- *Коли тебе бачу, то палаю, як нафтобаза в брянську.*
- *Тю, та хіба то любов? От палатимеш, як кремль, тоді прихोдь* [Vsim 10.04.2023].

Наведений приклад демонструє те, що комічний ракурс висловлювань пролягає через зіткнення прямого та переносного значень полісемійних лексичних одиниць: дієслово *палати* позначає як сильне горіння, так й інтенсивне почуття (пор. образну паралель *кохання – вогонь*).

Висновки та перспективи дослідження. Розвиток сміхової культури українськомовного соціуму під час повномасштабної російської агресії реалізує взаємоподоповнювані аксіологічну, світоглядну, ідеологічну, ідентифікаційну, а також сутєстивну стратегії комунікації. Гумористичний модус повідомлень лінгвокультурної спільноти сформовано на основі ментального переходу від схожості до відмінності понять, які охоплюють як одиничні денотати, так і їхню сукупність. Актуалізацію певних лексичних пластів різних за формою, семантикою, походженням і вживанням мовних одиниць у комічних повідомленнях спрямовує контекст воєнних подій. Темпоральну конотацію компонентів жартівливих висловлювань визначає зближення часу створення та

сприйняття (завдяки можливостям мережі Інтернет). Важливим для розуміння імпліцитної інформації комічного є перебування в спільному актуальному медіапросторі війни, який створює обізнаність із прецедентними іменами й ситуаціями. Перспективу досліджень становить розгляд функцій морфологічних і синтаксичних категорій у сміховому дискурсі воєнного періоду.

References

- Anekdot dnja: u ZHEKU povidomyly pro pereboi zi svitlom*, Odessa-life, <https://odessa-life.od.ua/uk/news-uk/anekdot-dnja-u-zheku-povidomili-pro-pereboi-zi-svitlom>
- Anekdoty*, https://anekdot.kozaku.in.ua/pro_soldat/
- Anekdoty*, Pinterest, <https://www.pinterest.com/vova158288/>
- Anekdoty pro Putina*, Etnosvit, 5.05.2023, https://etnosvit.com/uk/anekdoty_uk/pro-putina.html
- Bondarenko A., *Obrazna semantyka temporalnosti ukrainskyh poetychnyh tekstiv XX stolittia: monohrafiia*, Nizhyn: Publisher M.M. Lysenko, 2017.
- Bondarenko A., *Smikhovyi dyskurs voiennoho periody v Ukraini*, „Movoznavchyi visnyk”, 2023, no. 35, s. 72–80.
- Crimezone, <https://crimezone.in.ua/podiji/v-ukraine/14847-poblizu-biloruskogo-kordonu-zjavivsja-specpidrozdil-bojovih-bobriv-video.html>
- „Dayte snaryadiv Bryans'komu PPO”: memy ta fotozhaby na zbytu aviatsiyu Rosiyi, Ekonomichni novyny, https://enovosty.com/uk/news-ukr/news_society-ukr/full/1305-dajte-snaryadiv-bryanskomu-ppo-memi-ta-fotozhabi-na-zbitu-aviaciyu-rosii
- Hazeta UA, https://gazeta.ua/articles/life/_makron-zbirayetsya-prodovzhati-spravu-napoleona-najkraschi-memi-tizhnya/1173585
- Informer, <https://informer.today/politics/bavovnyatko-hodit-rosijskimi-aerodromami-u-zsu-zrobili-zayavu/>
- Khotyn R., *Viina i mova. Iak ahresiiia Rosii pryskoryla „lahidnu Ukrainizatsiiu”*, <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-viyna-kultura-peremoha/32845368.html>
- Kosmeda T., *Nehatyvno markovani leksyko-semantychni zapozychennia z rosiiskoi movy periodu rosiisko-ukrainskoi viiny*, „Movoznavchyi visnyk”, 2023, no. 35, s. 18–29.
- Lakoff, G., Johnson M., *Metaphors we live by*, London: University of Chicago Press, 1980.
- Martynova H., *Transformatsii v ukrainskomu etnosotsiumi ta ioho movi iak naslidok rosiisko-ukraiinskoi viiny*, „Movoznavchyi visnyk”, 2023, no. 35, s. 45–53.
- Masenko L., *Ukraina peremohla na poli kultury*, <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-viyna-kultura-peremoha/32845368.html>
- Novyny Yu Info, <https://newsyou.info/2023/01/mzs-nimechchini-potrolilo-lavrova-vin-perebuvaye-v-africi-ne-dlya-togo-shhob-pobachiti-leopardiv/>
- Obozrevatel, <https://news.obozrevatel.com/ukr/society/nastup-pochnetsya-iz-nenatska-vzdovzh-sil-bozna-i-kudi-ukraintsi-zaplutali-rosiyan-chutkami-schodo-k>
- Samokhina V., *Zhart u suchasnomu komunikativnomu prostori Velykoi Brytanii ta SSHA: monohrafiia*, Kharkiv: KHNU im. Karazina, 2012.
- Siuta H., *Lingvosofiia opozytsii „svii-chuzhyi” u tekstakh periodu rosiisko-ukrainskoi viiny*, „Ukrainska mova”, 2023, no. 2 (86), s. 3–34.

- Stavytska L., *Ukrainska mova bez tabu. Slovnnyk netsenzurnoi leksyky ta ii vidpovidnykiv*, Kyiv: Krytyka, 2008.
- Stepanenko M., *Nominatyvno-aksiolohiina paradyhma denotata „voienni dii” v Ukraini: 2022–2023*, „Studia Ukrainica Posnaniensia”, 2023, z. XI /1, s. 71–85.
- Sviy humor, YouTube <https://www.youtube.com/channel/UCxeauKUaojYSJng3XYaC2SA>
- Svyato nablyzhayet'sya: yak ukrayintsi reahuyut' na 100 tysyach vbytykh rosiyan, Life Pravda, <https://life.pravda.com.ua/society/2022/12/22/251968/>
- Twitter, <https://twitter.in.ua/tag/> (2022).
- Ukrainski anekdoty pro viinu, <https://rozdil.lviv.ua/anekdot/search/23/index.php?p=10>
- Ukrainski natsionalni novyny, <https://www.unn.com.ua/uk/news/2014904-polske-telebachennya-nazvalo-zelenskogo-prezidentom-velikoyi-britaniyi>
- Ukrinform, <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3433756-anekdoti-nasoi-peremogi16.html>
- Vsim, <https://vsim.ua/Podii/hmelnichchina-provela-chempionat-ukrayini-z-triatlonu-11930950.html>